

Udako giro soziolinguistikoa

Udaberria, laster uda, egunak luzeagoak eta umore atseginagoa... Soziolinguistikarekin lotura handiegirik ez esango didazue, bai eta ez... Udan Udako Euskal Unibertsitatearen eta Euskal Herriko Unibertsitatearen udako ikastaroak antolatzen dira eta bertan soziolinguistika eta hizkuntzalaritza jorratuko dira. Gainera, udan herrien hizkuntz paisaia nabarmen aldatzen da. Esate baterako, Lekeitio, neguko herri euskaldun petoa izatetik udako Bilboko auzune erdi erdal-duna bihurtuko da. Garrantzi gabeko fenomenoak, aldi baterakoa baita, pentsa daiteke; dena den, soziolinguistikaren ikuspegi historiko batetik merezi du gaia apur bat aztertzea.

Bretoieraren kasuan adibidez, 19. mendean Parisko bizilagunak hasi ziren udan Britainiako hondartzak betetzen, berreziki langileak opor pagatuak edukitzen hasi zirenean. Al-daketa linguistikoa nabarmena zen eta bretoien eguneroko bizitza aldatzen hasi zen udan. Dagoeneko abian zegoen ordezkatzeko prozesua indartuz joan zen udan, eta udako fenomeno horrek urte osoko hizkuntz giroari eragin zion. Hizkuntzen biziraupenaren ikuspegitik planteatzen den galdera argia zera da: zergatik emango ote zizkioten opor pagatu horiek Parisko langileei? Ez al ziren hobeto beti bezala lanean haien Parisko lantegietan?

Txantxak alde batera utzita, udako migrazioen fenomenoaren eragina irudikatzen, Elizaren adibidea jar genezake. Hasiera batean meza latinez eta bretoienez egiten zen bakarrik, gero udan bi meza hasi ziren egiten, bat latinez eta bretoienez eta bestea latinez eta frantsesez. Ordezkatzeko prozesu historiko honetan, gero meza bakarra hasi zen egiten nagusiki frantsesez eta latinez, leku txiki bat utziz bretoiari.

Noski Britainiaren 19. mendeko egoera sozio-politikoa eta Bizkaiko gaurko egoera ezin dira alderatu; dena den, gertae-ra txiki horiek badute garrantzia hizkuntza baten etorkizunari begira. Gure kasuan, optimista izanik, amets bat izan dezakegu, eta beharbada gauzatzen dena partez behintzat: udan Lekeitiora joaten diren bilbotar erdaldunek euskaraz egiteko aprobetxatzen dute eta haien ezagutza mugatua osatzen dute. Gaur egungo egoera soziolinguistikoa asko aldatu da eta euskararen aldeko jarrerak eta beharrak horrelako gertakariak bultzatzen ditu, seguruenik gehiago haurren kasuan. Bilbon euskara ikasi eta udan Lekeitioan erabili.

Lurralde zehatz baten barneko migrazioak ikuspegi soziolinguistikoa alda dezake, eta aldaketa udako fenomeno bat baino ez denean ere gerta liteke, bretoiaren kasuan ikusi dugunez, baina ez da bretoiaren kasua soilik, noski. Migrazioak eta immigrazioak bereziki garrantzi handia izan dute euskararen bilakaera soziolinguistikoa; ez naiz hasiko hemen historiaren laburpena egiten, baina tira, iruzkin batzuk egitea merezi du zalantzarik gabe.

Soziolinguistika Klusterreko jardunaldietan parte hartu zuen Xabier Vilak; immigrazioaren azken uholdearen (hitzak bereak dira) eragina Kataluniako errealitate soziolinguistikoa ezin uka daitekeela azpimarratzen zuen, eta Euskal Herriko kasuan berdina gertatzen eta gertatuko dela aurreikus daiteke. Immigrazioari aurre egitea ez da bide egokiena ikuspegi humanista, soziolinguistikoa eta praktikoa batetik, gainera hori politikaren auzia da. Ez, hizkuntzalaritzaren ikuspuntu batetik, hizkuntzen aniztasunaren kudeaketa da egin daitekeen gauza bakarra. Irtenbideak badaude eta horiek aurkitzea eta denon errespetu linguistikoa ziurtatzea edo behintzat aldarrikatzea da soziolinguistion betebeharra.

Bide honetatik, Unesco Etxeak maiatzaren 23an antolatu duen kongresua bereziki aipagarria da. Bertan, gainera, ikuspegi anitz eta oso batetik aztertzen da hizkuntza eta immigrazioaren arteko lotura. Alde batetik, azterketa egiten da lurraldeko hizkuntzen ikuspegitik (gure kasuan euskara eta

gaztelania) eta immigranteen hizkuntzen ikuspegitik (hori-
riek askoz gehiago dira). Gainera, Europako beste herrialde
batzuen esperientzia ezagutzeko aukera izan dugu kongresu
honetan.

Ikusi dugunez, immigrazioak ondorioak izan ditzake lu-
rralde baten bilakaera soziolinguistikoa; baina ez hori ba-
karrik, hizkuntzan bertan ere ondorioak ekar litzake: esate
baterako, pidginen sorrera hizkuntzen ukipenaren ondorioa
izan zen (kasu honetan immigranteak behartuak ziren nos-
ki, esklaboak baitziren). Hemen beste fenomeno bat aurkez-
tuko dut immigrazioari lotuta, eta adibidea baliatuko dut
soziolinguistikaren ikuspegi orokorraren aurkezpenarekin,
Jakin-en aurreko zenbakian hasi nuenarekin, jarraitzeko.

Hizkuntz aldaketa

Soziolinguistikaren historian Labov da seguruenik autore
famatuenetakoa, eta bere ikerketen bitartez soziolinguisti-
kaiak gai bezala indarra hartu zuen hizkuntzalaritzaren alo-
rrean. Labov aldaketa soziolinguistikoa aztertzen hasi zen
eta sailkapen bat ere egin zuen. Bere ustez hiru bariazio so-
ziolinguistikoa nagusi daude: diatopikoa, diastratikoa eta
diafasikoa.

Laboven ustez, hizkuntzaren gizarte erabileraren berezi-
tasun nagusia aldaketa, bariazioa da. Horregatik, hizkuntz
komunitate bat hizkuntzarekiko arau berdina duen taldea
da autore horren aburuz, eta ez bakarrik egitura berdinak
erabiltzen dituen taldea.

Lehenengo aldagaia geografikoa da, bariazio diatopikoa
deitzen zaio. Orain aurkeztuko dugun adibidean immigra-
zioaren fenomenoak badu zerikusia aldaketan.

Ipar Amerikan, Martha's Vineyard irlatan 1961-62an La-
bovek egindako ikerketak, bariazio geografikoaren esanahia
argi uzten du. Irla horietan gertatzen ari zen aldaketa /a/
ahoskeraren inguruan zen. /ay/ eta /aw/ diptongoetan, irla-
ko pertsona batzuek /e/ ahoskatzeko joera zuten. Aldaketa-

ren azalpena aurkitzeko, bere azpian dauden gizarte presioak ezagutu eta ulertu behar dira.

Martha's Vineyard irlak Massachusettsen kokatuta daude; bertan jaiotako 6.000 vineyardarrak lau azpitaldetan banandu ahal dira: arbaso ingelesak dituztenak, Portugaleko immigrazioaren belaunekoak, indigenak eta talde misto bat (frantzesak, alemaniarrek eta poloniarrek). Irlaren egoera ekonomikoa txarra zen: arrantzaren emankortasuna, ekonomiaren zutabe tradizionala izan zena, agortzen ari zen eta irlako jendea turismoaren mende aurkitzen ari zen, gero eta gehiago. Turisten etorrerak sentimendu nahasiak sortzen zituen irlako biztanleengan. Alde batetik, aiherkundera sortzen zuen, gainera kontinenteko dirudunak oporrak pasatzeko etxeak erosten ari ziren. Beste alde batetik, irlaren diru iturri bihurtzen ari zelako, biztanle batzuk turismoaren garapena bultzatzen ari ziren.

Ikerketa bat egin ondoren, aldaketa gizarte-estrukturari lotuta zegoela konturatu ziren ikerlariak. Irlaren iparraldean, arrantzaleen artean, nabarmenagoa zen hizkuntzaren aldaketa; pertsona horiek irlako biztanle talde antzinakoenetako osatzen zuten eta turisten etorreraren oso aurkakoak ziren. Aldaketa linguistikoa 30-45 urte artekoen artean zen nagusi, alegia, kontinentera bizimodua egitera eta irlara itzuli zirenen artean.

Irlakoen artean aldaketa bat gertatzen ari zela eta aldaketa linguistikoa horren isla zela argi adierazten dute azterketaren emaitzek. /ey/ eta /ew/ ahoskatzea /ay/ eta /aw/ behar denean, kontinentekoen etorreraren aurkakoa izatearekin zerikusi garbia zeukan, Vineyardeko irlaren identitate errebindikazio inkontzientearekin, alegia.

Aurkeztu dugun adibidea fonetikoa da, baina aldaketa geografikoa (hemen ikusi dugun bezala identitateari lotzen zaio baina ez da beti horrela) lexikoan, gramatikan zein morfosintaxian aurki daiteke.

Lexikoari dagokionez, adibide asko aurki daitezke euskararen kasuan: Bizkaian batuaren «nahia» adierazteko «gura»

erabiltzen da; beste adibide garbia Hegoamerikako gaztelaniazko literatura da, non liburu askotan hiztegi berezi bat jartzen duten amerikanismoen esanahia argitzeko.

Gizalektoak

Aldaketa diatopikoa ikusi dugu, orain aldaketa diastratikoa ikusiko dugu. Hizkuntz komunitate batean regiolektoak izan ez ezik gizalektoak ere badira. Talde soziokulturalek osatzen dute gizarteak, eta hizkuntz komunitatea, edozein egitura bezala, talde soziokultural ezberdin batzuek osatzen dute.

Eskala sozial honetan goiko partean kokatuta daudenek prestigio gutzia beretzen dute, eta haiek finkatzen dute zer den prestigiosoa, zein diren ekintza markatuak eta zein ez diren.

Giza talde bakoitzak soziolekto bat dauka, talde horien nahiaren arabera aldatzen direnak (haien kokapena hobetzeko) eta normalean goiko presioen arabera. Gazteleraz /s/ /z/ moduan ahoskatzeko joera, «pijoen» ahoskera deitzen dena, adibide garbia da. Ahoskera berezi hori eginez, goiko parteko eskala sozialean ez diren batzuek haien burua gorago kokatzen dute. Beste era batera esanda: giza talde batek era berezi horretan ahoskatzen du eta bere burua talde horretan kokatu nahi dutenak ere berdin ahoskatzen saiatzen dira, atxikimendua adieraziz, nahiz eta benetan talde horretakoak ez izan.

Estilo aldaketa

Esanguratsuen arteko azken bariazioa estilo aldaketa da, bariazio diafasikoa deitzen dena. Momentuak, lekuak, komunikazioaren helburuek, gizarte estatusak e.a. eragina dute hizkuntz erabileran, eta bariazioa dakarte.

Normalean, egoera bati hizkuntz estilo bat lotzen zaio, eta hizkuntz merkatu honetako hizkuntz arauak gizarteak fin-

katzen ditu. Estiloaren eraginari (hori da, formal/informal binomioari), pertsonaren funtzioa egoera zehatz batean gehitu behar zaio, eta azken hori oso aldakorra da. Zentzu honetan, eta funtzioak argitzeko, pertsona bat abokatu izatetik, aita, seme, futbol zale... izatera pasa daitekeela gogoratu behar dugu. Eta hori ez bakarrik egunean zehar, baizik eta solasaldi bakar batean ere; eta funtzio bakoitzari erregistro bat lotzen zaio.

Hizkuntz merkatua (egoera bati zein hizkuntza eta zein bariazio datorkion finkatzen duen arauaren negoziazioa) aldakorra da eta gizarte tentsioak azalarazten ditu.

Labovek, bere ikerketan, argi uzten zuen inkestatuek ez dituztela hizkuntz molde berdinak erabiltzen elkarriketa formal batean edo kalean haien lagunekin. Haien hizkuntza zaintzen dute elkarriketa formaletan, eta beraz prestigiosoak diren molde gehiago erabiltzen dituzte. Egoera informaletan, aldiz, ez dute zaintzen eta prestigiorik ez duten egiturak baliatzen dituzte.

Beste aldagaiak

Beste aldagai batzuk aurki daitezke. Orain arte, nagusiak aurkeztu ditugu bariazio kontzeptua argi gera dadin; sakondu gabe, beste bariazio mota batzuk plazaratuko ditugu hemen:

Sexua: sexuaren arabera ere askotan bariazio bat izaten da. Emakumeak, normalean, egitura prestigiosoen zaleagoak dira gizonezkoak baino. Fenomeno hori argitzeko, bi arrazoi aipatzen dira nagusiki: alde batetik, emakumeek gizarte eskalan haien umeak ahalik eta hoberen kokatu nahi dituztelako (beraz, egitura prestigiosoak erabili behar dituzte haien umeek ikas ditzaten); eta, bestetik, talde gutxiengotua izanik, gizonezkoekiko haien egoera hobetzen saiatzen dira eta prestigioa duena erabili behar dute. Alde horretatik, Euskal Herriko emakumeek euskararen biziraupenean izan duten papera ezohikoa da Europa mailan. Beste Europako kasu

gehienetan emakumeak izan baitira aitzindari hizkuntz prestigiosoaren (gehiengotuaren) erabileran. Euskal Herrian, aldiz, emakumeek euskararen biziraupenean indar handia egin dute.

Gizonezkoek gehiago eusten diete ohitura zaharrei, molde berriei (edo hizkuntza berriei) andrazko/feminismo irudia lotzen zaielako, indar ezarena. Molde zaharrak, aldiz, maskulinitasunari, gizontasunari, indarrari lotuta daude.

Adina: hau ere oso aldagai garrantzitsua izaten da.

Erljioa, etnia, lana... ere bariazio mota bat izan daitezke; azken finean, identitateari lotuta dagoen edozein aldagaik ekar dezake bariazioa.

Soziolinguistikaren oinarrizko ideia batzuk plazaratzen saiatu naiz hemen, ea udaberri eta uda honetan gogoeta bultzatzeko balio duten...¶